

ՍԱՄԻՆԵ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Ռուս-Հայկական (Սլավոնական) համալսարանի
հայցորդ

ԽՄԲԱՅԻՆ ՀԱՅՑԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հոդվածը վերաբերում է խմբային հայցերի դատավարական առանձնահատկություններին, որում անդրադարձ է կատարվել ներպետական օրենսդրության իրավակարգավորումներին:

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվել նաև խմբային հայցերի պատմաիրավական նախադրյալներին:

Բացի այդ, սույն ուսումնասիրության շրջանակում վերհանվել են պրակտիկայում առկա խնդիրները և առաջարկվել է ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրել խմբային հայցով հայցվորների մասնակցության հնարավորություն դատավարությանը, ինչը բխում է ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորումից:

Հիմնաբառեր- խմբային հայց, հայցվորներ, համահայցվոր, պատասխանող, խմբային հայցով ներկայացուցիչ, հայցի հիմք և առարկա, հատուկ հայցային վարույթ:

1. Ներածություն

Խմբային հայցը՝ որպես հատուկ հայցային վարույթի ինստիտուտ, ՀՀ իրավական համակարգում ներդրվել է 2018 թվականին, որն ի թիվս այլոց՝ ուղղված է հանրային ռեսուրսների խնայողությանը, ինչն ըստ էության նպաստում է թեթևացնելու դատարանների ծանրաբեռնվածությունն ու ապահովել միևնույն իրավական վեճի առնչությամբ միատեսակ պրակտիկայի իրավակիրառում:

Հոդվածում վերհանվել են նշված ինստիտուտի ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրված դատավարական առանձնահատկությունները և օրենսդրական իրավակարգավորումների վերլուծության արդյունքում վերհանվել են առկա խնդիրները, որի արդյունքում առաջարկվել է կատարել օրենսդրական փոփոխություն, մասնավորապես, առաջարկվել է ապահովել խմբային հայցով հայցվորների մասնակցության հնարավորություն քաղաքացիական դատավարությանը, ինչը բխում է յուրաքանչյուրի՝ դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանադրական իրավունքից:

Բացի այդ, անդրադարձ է կատարվել դատական ակտը բացառապես հայցվորների ներկայացուցչի կողմից բողոքարկելու իրավակարգավորմանը, որն ըստ էության կրկին ուղղված է հանրային ռեսուրսների խնայողությանը, սակայն տվյալ դեպքում առկա են ռիսկեր յուրաքանչյուր հայցվորի՝ դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքի պատշաճ իրացման տեսանկյունից, քանի որ նման դեպքերում հնարավոր է դատական ակտի բողոքարկման հիմքերի և հիմնավորումների առնչությամբ առկա լինի հայցվորների դիրքորոշումների անհամապատասխանություն, որի արդյունավետ լուծումը կարող է տրվել օրենսդրական փոփոխությամբ, մասնավորապես, նախատեսելով յուրաքանչյուր հայցվորի՝ դատական ակտը բողոքարկելու և վերաքննիչ բողոքները մեկ վարույթում քննելու հնարավորություն:

Յուրաքանչյուր հայցվորի՝ դատական ակտը բողոքարկելու և վերաքննիչ բողոքները մեկ վարույթում քննելու հնարավորություն:

2. Հետազոտություն

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլուխը նվիրված է խմբային հայցի հիման վրա քննվող գործերի վարույթին, որը դիտարկվում է որպես հատուկ հայցային վարույթ:

Հայցի այս տեսակը ծագել է Մեծ Բրիտանիայում՝ հետազայում՝ իր զարգացումն ու տարածումը գտնելով ԱՄՆ-ում¹:

Խմբային հայցի ինստիտուտը Անգլիայում ծագել է որպես քաղաքացիների խմբային հետաքրքրությունների պաշտպանություն, որոնք առաջացել են միևնույն անձի գործողություններից: Նշված ինստիտուտն ընդունվել է ԱՄՆ-ում որպես դասային հայց:

Ամերիկյան իրավունքում մշակված են դասային հայցերի դատավարական հատուկ մեխանիզմներ: Մասնավորապես, նախատեսվում է, որ դատարանը պետք է որոշի հայցին դասային հայցի կարգավիճակ տալու հարցը:

Խմբային հայցերի հարուցմամբ հնարավոր է դառնում պաշտպանելու դատարանում անսահմանափակ թվով շահագրգիռ անձանց իրավունքները, սկսած 20 հայցվորներից²:

Հայաստանի Հանրապետությունում խմբային հայցը որպես ինքնուրույն դատավարական ինստիտուտ ամրագրվել է 2018 թվականի փետրվարի 09-ին ընդունված ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 224-րդ հոդվածի 1-ին մասի համա-

ծայն՝ առնվազն 20 համահայցվորի կողմից համատեղ ներկայացված հայցը համարվում է խմբային, եթե հայցը հարուցված է միևնույն պատասխանողի (համապատասխանողների) դեմ, և հայցի առարկան և հիմքը նույնն են:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ 224-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝ հայցադիմումը կազմվում է նույն օրենսգրքի 121-րդ և 122-րդ հոդվածների պահանջների համապատասխան:

Հայցադիմումին կցվում է խմբային հայցով ներկայացուցչի լիազորությունները հաստատող փաստաթուղթը:

Վերոգրյալ քաղաքացիադատավարական նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ իրավասու դատարան ներկայացված հայցը կարող է դիտարկվել խմբային բացառապես չորս պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

1. Հայցը ներկայցվել է առնվազն 20 համահայցվորի կողմից

2. 20 համահայցվորի կողմից հայցը ներկայացվել է համատեղ

3. Հայցը հարուցված է պատասխանողի կամ համապատասխանողների դեմ

4. Հայցի առարկան և հիմքը նույնն են:

Այսպիսով, վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում հայցը հանդիսանում է խմբային և քննվում ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլխով նախատեսված իրավակարգավորումների հիմքով:

Խմբային հայցերի օրինակներ կարող են հանդիսանալ դատական պրակտիկայում՝ սպառողների շահերի պաշտպանության նպատակով դատարան ներկայացված խմբային հայցերը:

Սակայն հարկ է փաստել, որ խմբային հայցերը իրավակիրառ պրակտիկայում լայն կիրառություն չեն ստացել, ինչը վկայում է դատական տեղեկատվական համակարգի ուսումնասիրությամբ նման քաղաքացիական գործերի բացակայության մասին, որի պատճառները կարող են տարբեր լինել՝ ցածր իրավագիտակցություն, հայցվորների միջև համաձայնության բացակայություն և այլն:

Հարկ է արձանագրել, որ օրենսդիրը խմբային հայցին ներկայացվող պահանջների առանձնահատուկ իրավակարգավորում չի նախատեսել, այլ հղում է կատարել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 121-րդ և 122-րդ հոդվածներին, որոնք սահմանում են ընդհանուր կանոններ, և որոնք իմպերատիվ բնույթ ունեն:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ խմբային հայց ներկայացնելու դեպքում օրենսդիրը սահմանել է պարտադիր պահանջ, այն է՝ հայցադիմումին կցվում է խմբային հայցով ներկայացուցչի լիազորությունները հաստատող փաստաթուղթը, ինչն ինքնապատակ չէ, այլ ուղղված է հայցվորների իրա-

վունքների արդյունավետ պաշտպանությանը:

Խմբային հայցի հիման վրա քննվող գործերի հաջորդ առանձնահատկությունն այն է, որ օրենսդիրը նախատեսել է նաև ներկայացուցչիների և հայցվորների մասնակցության սահմանափակում:

Այսպես.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ 225-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ խմբային հայցով հայցվորները դատարանում իրենց գործերը վարում են խմբային հայցով ներկայացուցչի միջոցով:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ խմբային հայցով ներկայացուցչիների թիվը չի կարող լինել հինգից ավելի, որոնք հավասարապես ներկայացնում են բոլոր հայցվորների շահերը:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ խմբային հայցով ներկայացուցչի մասնակցությունը գործին բացառում է հայցվորի մասնակցությունը դատավարությանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հայցվորն ինքն է հանդես գալիս որպես խմբային հայցով ներկայացուցիչ:

Նույն հոդվածի 4-6-րդ կետերի համաձայն՝ խմբային հայցով ներկայացուցչի մասնակցությունը գործին չի բացառում խմբային հայցվորի իրավունքը՝ ծանոթանալու գործի նյութերին, իր մասով հրաժարվելու հայցապահանջներից, իր մասով դադարեցնելու ներկայացուցչի լիազորությունները:

Խմբային հայցով ներկայացուցչի մասնակցությամբ սույն օրենսգրքով նախատեսված դատավարական գործողությունների կատարման դեպքում դրանք կատարված են համարվում բոլոր հայցվորների մասնակցությամբ:

Խմբային հայցով պատասխանողի ներկայացուցչիների թիվը չի կարող լինել հինգից ավելի:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ 227-րդ հոդվածի համաձայն՝ խմբային հայցով ներկայացուցչի լիազորագիրը տրվում է խմբային հայցի բոլոր հայցվորների կողմից գրավոր՝ մեկ ընդհանուր լիազորագիր կազմելու միջոցով:

ՀՀ Սահմանադրության՝ 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

Վերոգրյալ իրավական նորմերի համակարգային վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրը նախատեսել է արգելող նորմ խմբային հայցով ներկայացուցչի մասնակցության, քանի որ հստակ ամրագրված է, որ ներկայացուցչի մասնակցությունը գործին բացառում է հայցվորի մասնակցությունը դատավարությանը:

Կարծում ենք, որ նման իրավակարգավորումը կարող է խախտել հայցվորների իրավունքները, քանի որ այն չի բխում յուրաքանչյուր հայցվորի՝ իրավունքների դատական արդյունավետ պաշտ-

պանության սկզբունքից, ավելին, նշված իրավա-
կարգավորումը չի բխում ՀՀ Սահմանադրությամբ
ամրագրված յուրաքանչյուրի՝ դատական պաշտ-
պանության իրավունքի ունենալու իրավադրույթից:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ առաջարկում ենք
ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի
225-րդ հոդվածի 3-րդ մասը խմբագրել հետևյալ
կերպ. «Խմբային հայցով ներկայացուցչի մասնակ-
ցությունը գործին չի բացառում հայցվորների մաս-
նակցությունը դատավարությանը»:

Անդրադառնալով խմբային հայցի հիման վրա
քննվող գործերի հաջորդ դատավարական առանձ-
նահատկությանը՝ հարկ է առանձնացնել ներկայա-
ցուցչի լիազորությունների դադարեցման իրավա-
կան ընթացակարգը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության
օրենսգրքի¹⁰ 228-րդ հոդվածի 1-ին մասի համա-
ձայն՝ դատարանը պարտավոր է դադարեցնել խմ-
բային հայցով ներկայացուցչի լիազորությունները
խմբային հայցով հայցվորների մեծամասնության
պահանջով կամ օրենքով նախատեսված դեպքե-
րում:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե
խմբային հայցով հայցվորների մեծամասնություն
չկազմող մասը ցանկանում է դադարեցնել խմբա-
յին հայցով ներկայացուցչի լիազորությունները
կամ փոխել խմբային հայցով ներկայացուցչին,
ապա դատարանը նրանց պահանջների մասով
առանձնացնում է գործի վարույթը՝ սույն օրենսգր-
քի 123-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ սկզբ-
նական գործը, ինչպես նաև առանձնացված մասով
գործը քննվում են սույն գլխի կանոններով, եթե
գործի առանձնացումից հետո յուրաքանչյուր գոր-
ծով համահայցվորների քանակը 20 կամ ավելի է:

Վերոգրյալից հետևում է, որ ներկայացուցչի
լիազորությունները դադարեցվում են երկու դեպ-
քում՝ խմբային հայցով հայցվորների մեծամասնու-
թյան պահանջով կամ օրենքով նախատեսված
դեպքերում:

Հարկ է փաստել, որ օրենսդրական կարգավո-
րում է ստացել նաև ներկայացուցչի լիազորություն-
ների դադարեցման առնչությամբ հայցվորների
անհամաձայնությունը, մասնավորապես, դատա-
րանը նրանց պահանջների մասով առանձնացնում
է գործի վարույթը, ինչը նշանակում է, որ իրավա-
կան խնդրի նման լուծումն արտահայտում է հայց-
վորների իրավունքների իրավաչափ շահը և պաշտ-
պանում հայցվորների իրավունքների արդյունա-
վետ պաշտպանությունը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության
օրենսգրքի¹¹ 229-րդ հոդվածի 1-ին մասի համա-
ձայն՝ խմբային հայցով ներկայացուցչի լիազորու-
թյունների դադարեցման դեպքում խմբային հայ-
ցով հայցվորները մեկ ամսվա ընթացքում լիազո-

րում են խմբային հայցով նախկին կամ նոր ներկա-
յացուցչի:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ խմբա-
յին հայցով ներկայացուցչի լիազորությունների
դադարեցման դեպքում դատարանը գործի քննու-
թյունը հետաձգում է մինչև մեկ ամիս ժամկետով:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ նույն
հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ժամկետում
խմբային հայցով ներկայացուցչի չնշանակվելու
դեպքում խմբային հայցը թողնվում է առանց քննու-
թյան, որը համահայցվորներին չի զրկում իրենց
խախտված իրավունքների և օրինական շահերի
պաշտպանության համար առանձին հայցով դա-
տարան դիմելու իրավունքից:

Վերոգրյալ քաղաքացիադատավարական
նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ խմբային
հայցի քննության պարտադիր պայման է հանդի-
սանում խմբային հայցվորների ներկայացուցչի
մասնակցությունը, որի բացակայության դեպքում
օրենսդիրը նախատեսել է բացասական հետևանք,
այն է՝ նախատեսված ժամկետում խմբային հայ-
ցով ներկայացուցչի չնշանակվելու դեպքում խմբա-
յին հայցը թողնվում է առանց քննության:

Խմբային հայցի քննության դատավարական
հաջորդ առանձնահատկությունը վերաբերում է
դատական ակտի բողոքարկմանը, մասնավորա-
պես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության
օրենսգրքի 233-րդ հոդվածի համաձայն՝ խմբային
հայցով դատական ակտի դեմ բողոք կարող է ներ-
կայացվել խմբային հայցով ներկայացուցչի կող-
մից:

Հատկանշական է, որ նման իրավակարգավո-
րումը կրում է ռիսկեր և երբեմն կարող է առաջաց-
նել բացասական հետևանքներ, որը կարող է ար-
տահայտվել որևէ հայցվորի կամ որոշ հայցվորնե-
րի կողմից դատական ակտը բողոքարկելու հարցի
կամ բողոքարկման հիմքերի առնչությամբ անհա-
մաձայնությամբ, հետևաբար առաջարկվում է ՀՀ
քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի
233-րդ հոդված խմբագրել հետևյալ կերպ. «Խմբա-
յին հայցով դատական ակտի դեմ բողոք կարող է
ներկայացվել խմբային հայցով ներկայացուցչի
կամ հայցվորի կողմից», որպիսի պայմաններում
յուրաքանչյուր հայցվորի կողմից դատական ակտը
վերաքննության կարգով բողոքարկելու իրավունք
վերապահելով, ներկայացված բողոքները վերաքն-
նիչ վարույթում քննության առարկա դարձնելով և
մեկ վարույթում քննելով կապահովվի անձանց
իրավունքների համաչափ պաշտպանությունն ու
կհանդիսանա անձանց օրինական շահերի պաշտ-
պանության երաշխիք:

3. Եզրահանգումներ

Այսպիսով, խմբային հայցով դատական ակ-
տի բողոքարկման իրավունք ունեցող սուբյեկտ է

հանդիսանում բացառապես խմբային հայցով ներկայացուցիչը, ինչը նշանակում է, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն անուղակիորեն արգելում է դատական ակտի՝ համատեղ բողոքարկման հնարավորությունը:

Ակնհայտ է, որ օրենսդրական նման ձևակերպման նպատակն է խնայել ժամանակ ու ռեսուրսներ և ուղղված է իրավական նորմի հստակեցմանը՝ խուսափելով տարակերպ մեկնաբանություններից, քանի որ նման ձևակերպման բացակայության դեպքում կստացվեր իրավիճակ, երբ նույն դատական ակտը կարող էր բողոքարկվել 20 և ավելի հայցվորների կողմից, ինչը կհանգեցներ դատարանների ոչ իրավաչափ ծանրաբեռնվածության, առաջին ատյանի միևնույն դատական ակտերի վերաբերյալ վերադաս դատարանի տարբեր, գուցե նաև հակասական դատական ակտերի կայացման հնարավորության, ինչն իրավական համակարգում կառաջացներ անհստակություն:

Միևնույն ժամանակ հարկ է արձանագրել, որ նման իրավակարգավորումը թույլ չի տալիս հայցվորին բողոքարկել անմիջականորեն իր շահերին

վերաբերող դատական ակտը, ինչը հակասում է ՀՀ օրենսդրությամբ երաշխավորված անձի՝ դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքի իրացմանը:

Գտնում ենք, որ միևնույն հարցի առնչությամբ երկու հակասական մոտեցումների համատեքստում բարձրացված խնդրին տրվող արդյունավետ լուծումը կարող է հանդիսանալ օրենսդրական այնպիսի փոփոխությունը, որը կնախատեսի յուրաքանչյուր հայցվորի՝ դատական ակտը բողոքարկելու և վերաքննիչ բողոքները մեկ վարույթում քննելու հնարավորություն:

Այսպիսով, կարող ենք եզրահանգել, որ խմբային հայցի ինստիտուտի նպատակը դատավարական ռեսուրսների խնայողությունն է, որը միաժամանակ ապահովում է բոլոր հայցվորների իրավունքների համաչափ պաշտպանությունը՝ սահմանելով նշված ինստիտուտին բնորոշ սահմանափակումներ և առանձնահատկություններ:

¹ Տե՛ս, Ա. Դավթյան, Քաղաքացիական դատավարություն, արդի հիմնախնդիրներն ու զարգացման ուղիները, Երևան 2024, էջ 80:

² Տե՛ս, Рожкова М. А. И, вновь о групповых и косвенных исках, М., 2007, стр. 3:

³ Տե՛ս, Ա. Դավթյան, Քաղաքացիական դատավարություն, արդի հիմնախնդիրներն ու զարգացման ուղիները, Երևան 2024, էջ 79:

⁴ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ:

⁵ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ:

⁶ Տե՛ս, Ա. Դավթյան, Քաղաքացիական դատավարություն, արդի հիմնախնդիրներն ու զարգացման ուղիները, Երևան 2024, էջ 79:

⁷ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ:

⁸ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ:

⁹ ՀՀ Սահմանադրություն (ուժի մեջ է մտել 22.12.2015թ.):

¹⁰ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ:

¹¹ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

- ՀՀ Սահմանադրություն (ուժի մեջ է մտել 22.12.2015թ.)
- ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ.),
- Ա. Դավթյան, Քաղաքացիական դատավարություն, արդի հիմնախնդիրներն ու զարգացման ուղիները, Երևան 2024
- Рожкова М. А. И, вновь о групповых и косвенных исках М., 2007
- Осакве К. Классовый иск (class action) в современном американском гражданском процессе.
- Решетникова И.В., Ярков В.В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России. М.-Екатеринбург: Норма, 1999.
- Лушкова М. Д., Проблемы исков в защиту интересов групповых исков, М., 2006.

Самине Петросян

Соискатель кафедры гражданского и гражданско-процессуального
права Российско-Армянского (Славянского) Университета

РЕЗЮМЕ

Коллективные иски и их процессуальные особенности

В статье рассматриваются процессуальные особенности коллективных исков, которые регулируются правовыми нормами национального законодательства.

В статье рассматриваются исторические и правовые предпосылки коллективных исков.

Кроме того, в рамках данного исследования были выявлены существующие проблемы на практике и предложено закрепить в национальном законодательстве возможность участия истцов по коллективным искам в судебном процессе, что вытекает из правового регулирования части 1 статьи 61 Конституции Республики Армения.

Ключевые слова- групповой иск, истцы, сочувствующий, ответчик, представитель группового иска, основание и предмет претензии, особое исковое производство

Samine Petrosyan

Applicant at the department of civil law and civil procedure
law of Russian-Armenian (Slavonic) University

SUMMARY

Class actions and their procedural features

The article concerns the procedural features of class actions, which refers to the legal regulations of domestic legislation.

The article addresses the historical and legal prerequisites of class actions.

In addition, within the framework of this study, existing problems in practice were identified and it was proposed to enshrine in domestic legislation the possibility of class action plaintiffs' participation in the trial, which stems from the legal regulation of Part 1 of Article 61 of the Constitution of the Republic of Armenia.

Key words- class action, plaintiffs, sympathizer, respondent, class action representative, basis and subject of the claim, special claim proceedings.

Բնագիրը ներկայացվել է 26.03.2026թ.
Ընդունվել է տպագրության 14.05.26թ.